

GRAŻYNA PAŃKO  
Uniwersytet Wrocławski  
ORCID [0000-0002-1442-925X](https://orcid.org/0000-0002-1442-925X)

## PAMIĘĆ I TOŻSAMOŚĆ W NAUCZANIU HISTORII (KOMUNIKAT)

### MEMORY AND IDENTITY IN TEACHING HISTORY (MESSAGE)

**ABSTRAKT:** Autorka zwraca uwagę na fakt, że celem pracy nauczyciela jest doprowadzenie do zrozumienia przez uczniów dawnych i współczesnych wydarzeń i zyskanie przekonania, że przeszłość pomaga zrozumieć świat, w którym żyją, a także unikać popełniania błędów w przyszłości. Określenie zasobów treści i umiejętności zawiera podstawa programowa, ale to nauczyciel decyduje, kiedy i w jaki sposób wprowadzi je do nauczania konkretnej grupy młodzieży.

**SŁOWA KLUCZOWE:** pamięć, tożsamość, wiedza, umiejętności

**ABSTRACT:** The author draws attention to the fact that the goal of the teacher's work is to make students understand past and present events and become convinced that the past helps understand the world in which they live and also to avoid making mistakes in the future. The definition of content and skills resources is included in the core curriculum, but it is the teacher who decides when and how to introduce them to the teaching of a specific group of young people.

**KEYWORDS:** memory, identity, knowledge, skills

\*\*\*

Nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie musi znać cel swej pracy, tzn. wiedzieć, jaki zakres wiedzy muszą poznać jego uczniowie oraz jakie umiejętności i postawy ma im pomóc uzyskać, tak by je świadomie zaakceptowali. Celem jego pracy jest doprowadzenia do zrozumienia przez uczniów dawnych i współczesnych wydarzeń, co więcej – zyskanie przekonania, że przeszłość pomaga zrozumieć

świat, w którym żyją. Określenie zasobów treści i umiejętności zawiera podstawa programowa, ale to nauczyciel decyduje, kiedy i w jaki sposób wprowadzi je do nauczania konkretnej grupy młodzieży. Uczniom brakuje życiowego doświadczenia, więc trudno im rozumieć wydarzenia z przeszłości. I tu potrzebna jest pomoc nauczyciela – by pokazać, że bohaterami wydarzeń – z różnych dziedzin – są ludzie, że to oni tworzą historię.

Powiązanie faktów i wydarzeń z konkretnymi postaciami, umieszczenie ich w czasie i przestrzeni, nawet w poszczególnych epokach (starożytności, średniowieczu, czasach nowożytnych, wieku XIX, XX i współczesności), ułatwi zapamiętanie – czyli da konkretną wiedzę. Stąd „pamięć” w tytule artykułu. Chodzi jednak nie tylko o zapamiętanie, choć bez tego nie da się zdobywać wiedzy. By ją posiąść, trzeba jeszcze pokazać, że każde wydarzenie ma swoją przyczynę (bądź przyczyny) i skutki. Ważną umiejętnością jest poszukiwanie tych powiązań – pozwala rozumieć, co się działo i dlaczego, a także jaki miało wpływ na życie ludzi. Powtórzę: bez powiązania wydarzeń z konkretnymi postaciami trudno uczniowi rozumieć i zapamiętać dzieje i konkretne pojęcia, którymi ma się posługiwać. I tu kolejna trudność dla ucznia: pojęcia zmieniają swoje znaczenie – i uczeń musi to zaobserwować, zatem musi je poznawać w konkretnych sytuacjach, w konkretnym czasie, zwłaszcza, że niektóre z nich są używane do dziś, a znaczą coś innego, bądź już ich nie używamy, np. kmieć. Wieloznaczność pojęć nie ułatwia uczenia się historii, wiedzy o społeczeństwie też nie.

Pamięć jest więc niezbędna w poznawaniu przeszłości i wiązaniu jej ze współczesnością. Zadaniem nauczyciela jest taki dobór materiału nauczania, który uczeń ma poznać, by ten zrozumiał, dlaczego warto poznawać przeszłość. Wydarzenia mają go zaciekać – i tu nauczyciel ma do dyspozycji wiele środków. Ich gama jest szeroka, a środki medialne bardziej przemawiają do młodzieży niż tradycyjne. Uczeń trwalej zapamiętuje informacje zdobyte samodzielnie niż przekazane przez nauczyciela. Zadaniem tego ostatniego jest zatem takie organizowanie pracy lekcyjnej, by uczeń mógł działać, by sam poszukiwał informacji, by je porządkował po swojemu – i by umiał się nimi posłużyć. Pomoc ze strony nauczyciela jest niezbędna.

Tu koniecznie trzeba przypomnieć starą, ale ciągle aktualną zasadę nauczania: *repetitio est mater studiorum*<sup>1</sup>. Konieczne jest utrwalanie zdobytej wiedzy,

---

<sup>1</sup> J. Maternicki, Cz. Majorek, A. Suchoński, *Dydaktyka historii*, Warszawa 1993, s. 312–322.

warto więc, podsumowując jakiś temat, wybrać charakterystyczną, znaczącą postać, by stała się dla ucznia symbolem, który pozwoli zapamiętać zagadnienie. Dotyczy to nie tylko kwestii politycznych, ale też kultury i sztuki oraz życia codziennego. Miejsce na to znaleźć warto np. w ramach rekapitulacji lekcji bądź podczas lekcji powtórzeniowej podsumowującej. To uczeń oceni, czy dana postać była ważna dla społeczności i dlaczego. Mamy więc dydaktyczny moment kształtowania umiejętności oceniania wydarzeń, ale i ludzkich działań, co nie jest łatwe i może nie być jednoznaczne, ale uczy myślenia. Tu pora na przykłady.

Jeśli zechcemy odnieść się do średniowiecza, to proponuję następujące postaci:

Z polityków – władców – Kazimierza Wielkiego, ostatniego z Piastów; do jego zasług zaliczyć można: utworzenia Akademii Krakowskiej (1364), której kontynuacją jest Uniwersytet Jagielloński; uporządkowania prawa (1346–1347), załatwienia sporu z Krzyżakami o Pomorze Gdańskie i Śląsk z Czechami, poprzez zawarcie pokojów (1343, 1348); wreszcie zjazd monarchów w Krakowie (1364), prezentujący Polskę, jako znaczące państwo w Europie.

Kolejną postacią może być św. Franciszek z Asyżu, zakonnik (franciszkanin; więc na tym przykładzie przypomnienie grup społeczeństwa średniowiecznego), kochający ludzi i przyrodę i o nią dbający, do którego nawiązują współcześni ekolodzy<sup>2</sup>. Profesor M. Żywczyński określił go mianem „największego świętego i jedyne go nie mającego przeciwników”<sup>3</sup>.

Nawiązując do życia codziennego warto odwołać się do muzyki, która według współczesnego kompozytora polskiego Henryka Mikołaja Góreckiego, tworzącego na Śląsku, „jest podstawową potrzebą człowieka i zwykłym elementem jego egzystencji”<sup>4</sup>. W odniesieniu do epoki średniowiecza warto przypomnieć fragment chorału, jako muzyki kościelnej lub którąś z pieśni trubadurów (uczeń otrzyma także zadanie wyjaśnienia tego pojęcia) i wskazać nawiązywanie współczesnych muzyków do takiej twórczości, np. w poezji śpiewanej.

---

<sup>2</sup> Św. Franciszka charakteryzowała niebiańska taktowność i życzliwy stosunek do otoczenia. Uczył przykładem własnego pokutniczego i szlachetnego życia. Udowodnił, że ideały to nie abstrakcyjne pojęcia lecz wskazówki możliwe do realizacji w codziennym postępowaniu. F. Kusiak, *Święty Franciszek z Asyżu i kolekcjoner jego przedstawień*, Pelplin 2009, s. 8.

<sup>3</sup> M. Żywczyński, *Franciszek największy święty, jakiego zna historia*, Niepokalanów 2000, s. 22.

<sup>4</sup> M. Wilczek-Krupa, *Górecki. Geniusz i upór*, Kraków 2018, s. 148.

Ze względu na zabytki z epoki jako symbole warto odwołać się do Kościoła Mariackiego w Krakowie (przykładu stylu gotyckiego) i Wita Stwosza. Komponent sztuki uświadomi uczniom, że jest ona ściśle związana z codziennym życiem i jest dla nas źródłem wiedzy o dawnych czasach i ludziach, że jest dla nas ważna i że trzeba ją chronić, bo jest bezcenna. Przykładem zabytku z Europy Zachodniej może być np. katedra w Chartres.

Ze względu na popularność inscenizacji w naszej współczesności można przywołać turniej rycerski, a jako postać – Zawiszę Czarnego z Grabowa. Przy tej okazji uczeń przypomni sobie kodeks rycerski, do którego nawiązują inne zasady zachowań społecznych, także współczesnych. Przykłady można mnożyć – zależeć one będą od inwencji nauczyciela i uczniów.

Nie mam wątpliwości, że zadaniem szkoły jest nauczyć – to znaczy m.in. stworzyć sytuacje pozwalające utrwalić wiedzę, dające satysfakcję z jej posiadania i umiejętności. Paleta możliwości jest szeroka, np. poprzez zabawę: konkurs, zgaduj-zgadulę, napisania komiksu itd. Wyeliminowanie stresu przed sprawdzianem czy testem jest istotne i nauczyciel musi o tym pamiętać.

Dlaczego tak mocno akcentuję wiedzę? Bo to ona, dobrej jakości, pozwala utożsamiać się z terytorium, z postaciami, które uczeń zna i ceni, z którymi czuje się związany, choćby lokalnie (od tego przecież się zaczyna, a o roli historii regionalnej dydaktycy i nauczyciele napisali już sporo, podkreślając jej rangę w nauczaniu). To ona pozwala mu budować samodzielnie własną tożsamość. Do ukształtowania jej w pełni dochodzi dopiero człowiek dorosły, ale zadaniem ucznia jest stopniowe pokonywanie etapów na drodze do tego – i tu zadanie szkoły jest ważne, a rola nauczyciela – nie tylko historyka – kluczowa. To on ma pomóc dostrzec jej elementy w propozycjach treści, postaci, pojęć. W kształtowaniu tożsamości mogą pomóc elementy kultury poznawane na lekcjach. Niebagatelna jest rola zabytków poznawanych przez uczniów (także samodzielnie, ale według ukształtowania nauczyciela), sztuki i muzyki. Wszak wiedza historyczna to nie tylko dzieje polityczne – przykłady podałam wyżej. Tradycją szkoły było ukształtowanie człowieka kulturalnego, prezentującego wysoki poziom intelektualny i etyczny. I takie wymagania wobec niej w opinii społecznej pozostały.

Warto jeszcze wskazać, że powyższe uwagi odnoszą się także do pozyskiwania wiedzy w ramach zajęć z wiedzy o społeczeństwie. Jako przykład można wskazać Unię Europejską, organizacji znaną uczniom także z praktyki dzięki programom adresowanym do młodzieży (np. Erasmus). U jej początków była jedna idea:

*pokojowa, zjednoczona i bogata Europa* po II wojnie światowej. Warto przypomnieć postaci, które ją propagowały, czyli wskazać ojców założycieli, poczynając od Winstona Churchilla, brytyjskiego polityka pomysłodawcy zjednoczenia Europy, Roberta Schumana (Francuza), Jeana Monneta (Francuza), Paul-Henriego Spaaka (Belga), Konrada Adenauera (Niemca, pierwszego kanclerza RFN), Josepha Becha (polityka z Luksemburga), Alcide de Gasperiego (Włocha), Altiera Spinellego (Włocha – zwolennika federalnej teorii zjednoczenia Europy) i wielu innych<sup>5</sup>. To uczniowie mogą wskazać zasługi tych osób, ukazać rozwój tej idei.

Pamięć i tożsamość – ten temat ma przypomnieć, że kształtować charaktery młodych ludzi można poprzez rzetelną wiedzę, konkretne umiejętności, rozwijanie ich zainteresowań na gruncie szkoły, także przez ukazanie pasji nauczyciela. Bo szkoła jako miejsce spotkania ludzi – nauczycieli i uczniów – wychowuje. I to jej zadanie najważniejsze, o czym świadczą tradycje wielu szkół, np. liceum im. S. Batorego w Warszawie, wrocławskiego liceum nr 3 i wielu innych. Pamięć i tożsamość – bo rozumienie przeszłości pomaga zrozumieć teraźniejszość.

## BIBLIOGRAFIA

### Opracowania

- Kusiak F., *Święty Franciszek z Asyżu i kolekcjoner jego przedstawień*, Pelplin 2009.  
Maternicki J., Majorek Cz., Suchoński A., *Dydaktyka historii*, Warszawa 1993.  
Wilczek-Krupa M., *Górecki. Geniusz i upór*, Kraków 2018.  
Żywczyński M., *Franciszek największy święty, jakiego zna historia*, Niepokalanów 2000.

### Strony internetowe

- Informacje o Unii Europejskiej, [https://european-union.europa.eu/index\\_pl](https://european-union.europa.eu/index_pl) [dostęp 30.05.2021].

---

<sup>5</sup> Informacje o Unii Europejskiej, [https://european-union.europa.eu/index\\_pl](https://european-union.europa.eu/index_pl) [dostęp 30.05.2021].

